

Sota, kansallisuuskysymys ja rauha Neuvosto-Venäjän rajamailla

Suomen sosialidemokraattien ja
Puolan sosialistien näkökulmia 1919–1921

Geopoliittisesta näkökulmasta Suomea ja Puolaa on pidetty reuna-
navaltioina. Historiantutkimuksessa käsite tavallisesti tarkoittaa
itäisessä ja koillisessa Euroopassa sijaitsevia valtioita, jotka itse-
näistyivät ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa tai heti
sodan jälkeen valkoisen Venäjän heikkouden vuoksi. Yhteistä
reunavaltioille oli myös se, että bolševikkien piireissä niitä käsitel-
tiin hedelmällisenä maaperänä vallankumouksen levittämiseksi.
Tästä uhasta juonsi ajatus yhteisestä koordinoidusta turvallisuus-
politiikasta itänaapurin suhteen.¹ Pyrkimyksiä sellaiseen 1910- ja
1920-luvun taitteessa kutsutaan usein reunavaltioprojektiksi tai
reunavaltioajatteluksi.²

Jos väitetään, että molemmat, Suomi ja Puola, kuuluivat reu-
navaltioiden ryhmään – kumpikin oli ollut Venäjän alamainen,
kumpikin pääsi irti Venäjästä omasta tahdostaan – niin voisi olet-
taa, että Venäjän läheisyyteen liittyviä ongelmia haluttiin molem-
missa maissa ratkaista samanlaisella tavalla. Näin ei kuitenkaan
ollut. Siihen, miten geopolitiikkaan kummassakin maassa rea-
goitiin, vaikuttivat erilaiset historialliset kokemukset, johtavien
poliittisten piirien näkemykset, diplomaattisuhteet muihin mai-
hin, sotilaallinen valmius, demografiset seikat sekä monet muut
tekijät. Puolan ja Suomen välillä eroja oli varsin paljon, eikä geo-
poliittisen sijainnin samankaltaisuus ollut riittävä syy yhdessä
sovittuun ulkopoliitiikkaan.

Tutkimuksessani ymmärrän reunavaltiokäsitteen – ei ainoastaan puolustuspoliittisena käsitteenä, vaan eri kansojen asuttamana vyöhykkeenä entisen Venäjän keisarikunnan länsiosissa, joille yhteisiä olivat tietyt sisäpoliittiset ja yhteiskunnalliset, vallanvaihdon Venäjällä aiheuttamat ilmiöt³. Suhteet Venäjän kanssa ja asenteet sitä kohtaan, sekä Suomen että Puolan historiankirjoituksessa on varsin laaja aihepiiri. Tästä syystä vertailevassa tutkimuksessa hedelmällistä voi olla sen dekonstruoiminen pienemmiksi tutkimusaiheiksi. Tällaisena aiheena voi toimia esimerkiksi sosialistipuolueiden asemoituminen suhteessa Neuvosto-Venäjään, kuten tässä artikkelissa. Artikkelini tukee myös reunavaltioitiön vaiheiden tutkimusta kertomalla paljon toisen osapuolen kuvan rakentamisesta toisessa osapuolella, sekä lähtökohdista reunavaltioyhteistyöhön. Tämä on keskeistä, sillä SDP:llä oli suuri rooli Suomessa, ja Puola taas oli suurin ja voimakkain mahdollisessa reunavaltioitiössä.

Artikkelissani tarkasteltava aikakausi alkaa vuodesta 1919 ja päättyy vuoteen 1921. Helmikuussa 1919 kokoontui ensimmäinen itsenäistyneen Puolan parlamentti, kun taas huhtikuussa 1919 alkoivat ensimmäiset sisällissodan jälkeiset Suomen eduskunnan valtiopäivät, joihin sosialidemokraatit saivat osallistua ilman rajoituksia. Analyysini päättyy rauhansopimukseen Neuvosto-Venäjän kanssa: Suomi allekirjoitti sopimuksen 14. lokaakuuta 1920 Tartossa, ja Puola 21. maaliskuuta 1921 Riiassa (alustava rauhansopimus solmittiin kuitenkin jo 12. lokakuuta 1920). Tutkittavaa kautta leimaa epävarmuus tulevaisuudesta, joka johdettiin Venäjän pyrkimyksistä levittää vallankumousta. Kuten tästä artikkelistakin käy ilmi, rauhansopimukset, ainakin tutkittavien ryhmien kannalta, toivat helpotusta, vaikka ne eivät olleet täysin tyydyttäviä.

Tarkastelen tutkimusaihettani kahden samankaltaista ideologiaa edustavan puolueen, Puolan Sosialistipuolueen (PPS) ja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) näkökulmasta. Tarkoittaako tämä, että supistamalla tutkimusperspektiiviä kahteen – nykykieltä käyttäen – sisärpuolueeseen pyrin enemmän samankaltaisuuksien kuin erojen etsimiseen? Intuiitiivinen vas-

taus kuuluisi kyllä: puolueet edustivat maailmanlaajuista liikettä, jonka yhteisiä tavoitteita puitiin säännöllisesti kansainvälisissä konferensseissa. Tällaiseen vastaukseen ei kuitenkaan tutkimuksessa saa tyytyä. Tavoitteenani on tarkastella, lähteitä ja aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta hyödyntäen,⁴ mitä yhteistä oli puolalaisella ja suomalaisella sosialismilla, mikä oli erilaista, ja mistä nämä samankaltaisuudet tai eroavaisuudet johtuivat.

Tutkimuskysymykset koskevat sotaa, kansallisuuskysymystä ja rauhaa. Sota-osiossa käsitelen PPS:n ja SDP:n poliitikkojen suhtautumista meneillään oleviin sotilaallisiin konflikteihin, eli Suomen heimosotiin ja Puolan–Neuvosto-Venäjän sotaan. Kysyn, oliko olemassa ehtoja, joiden olisi täytynyt täytyä, jotta sosialisti voisi tukea hyökkäyssotaa? Voiko sodan keskeisellä tavoitteella perustella sodankäynnin? Miten historiallinen tilanne kummasakin maassa (esim. Suomessa vielä hyvässä muistissa oleva sisällissota) vaikutti seuraavan sodan tukemiseen tai vastustamiseen? Seuraava osio koskee kansallisuuskysymystä. Haluan selvittää, oliko olemassa sellaisia tekijöitä, joiden vuoksi sosialistien mielestä olisi ollut oikeutettua käydä sotaa. Kysyn myös, oliko olemassa arvoja tai tavoitteita, jotka asetettiin etusijalle suhteessa kansojen itsemääräämisoikeuteen? Aiheet sota ja kansallisuuskysymys liittyvät debatteihin, joita käytiin sodan uhatessa tai sodan jatkuessa. Artikkelin viimeinen osio on näiden debattien kulminaatio. Siinä tarkastelen, olivatko tutkittavien puolueiden jäsenet tyytyväisiä ratkaisuun, johon pääsemisessä kaikki ei riippunut heistä. Lisäksi luonnehdin, miten suhtauduttiin uuteen itänaapuriiin, Neuvosto-Venäjään, jonka kanssa suhteet virallistettiin rauhansopimuksilla.

Koska minua kiinnostavat eniten puolueiden parlamenttiryhvät sekä puolueiden kärkihahmot, käytän lähteinä etenkin parlamenttien ja parlamenttiryhmiä asiakirjoja sekä puolueiden päääänenkannattajia: SDP:n *Suomen Sosialidemokraattia* ja PPS:n *Robotnik*-lehteä (suom. 'Työmies').

Lähtökohdat

Symbolisena Puolan itsenäistymisen päivänä pidetään 11. marraskuuta 1918. Silloin Saksan ja Itävalta-Unkarin miehittämällä entisen Puolan alueella valtaa harjoittava Hallitusneuvosto siirsi puolustusvoimien ylipäällikkyyden Józef Piłsudskille, itsenäisyysaktivistien piireissä suuren maineen saaneelle sotilasjohtajalle. Marraskuun 14. päivänä Piłsudski sai käsiinsä myös täyden siviilivallan samalta elimeltä.

Ensimmäisinä päivinä uudelleenitsenäistymisen jälkeen Varsovan keskusvallan piiriin kuuluivat Kongressi-Puola (nyky-Puolan keskiosa) ja Länsi-Galitsia (nyky-Puolan etelä- ja kaakoisosa). Kongressi-Puola, virallisesti Puolan kuningaskunta, perustettiin Wienin kongressissa vuonna 1815. Korkeinta valtaa harjoitti siellä, kuten Suomen suuriruhtinaskunnassakin, Venäjän keisari. Autonomisten osien tiet erkaantuivat, kun Puolan kuningaskunnan itsehallinto poistettiin vuonna 1831, Venäjän vastaisen aseellisen kapinan jälkeen. Länsi-Galitsia taas oli kuulunut Itävalta-Unkariin.

Piłsudski oli nousemassa itsenäisen valtion päämieheksi 123 vuotta sen jälkeen, kun Venäjä, Itävalta ja Preussi olivat jakaneet keskenään Puola-Liettuan alueita lopullisesti niin, että entinen itäeurooppalainen mahti lakkasi olemasta. Jakoja edeltänyt valtio rajoineen toimi myös 1920-luvun kynnyksellä mallina uudelleenitsenäistyneen Puolaan rajojen suunnittelemisessa.

Sen lisäksi, ettei vastaitsenäistyneen Puolan rajoja pystytty pitkään tarkasti määrittelemään, maa peri myös kolmelta emämaalta erilaisia poliittisia järjestelmiä, lainsäädäntöjä ja käytäntöjä puolustusvoimissa. Ensimmäiseen *sejmiin* (Puolan parlamenttiin), jonka tarkoituksena oli säätää perustuslaki, pääsivät kansanedustajat, joilla oli kokemusta Preussin, Itävalta-Unkarin ja Venäjän parlamenteista.⁵ Puolalaista parlamentarismia vasta opeteltiin.

SDP ja PPS eivät nauttineet maissaan tasavertaista kannatusta. Puolan sejmissä istui sen toimikauden alussa 32 sosialistisen parlamenttiryhmän edustajaa, kansanedustajien kokonaisuudessaan ollessa 340. Tämä tarkoitti vain noin 9 % paikoista.⁶ Suomessa

vuoden 1919 vaaleissa SDP sai parhaan tuloksen, ja eduskuntaan pääsi 80 kansanedustajaa, mitä tarkoitti 40 % kaikista paikoista. PPS:n vaikuttamismahdollisuudet näyttivät pienemmiltä.

Oli kuitenkin myös muutamia keskeisiä yhdistäviä tekijöitä. Ensinnäkin molemmat puolueet olivat vahvasti parlamentarismien kannalla. Toiseksi kumpikin puolue identifioitui oppositioon ja rakensi identiteettiä porvarillisten ja joskus talonpoikia edustavien puolueiden vastakohtaksi. Oppositioajattelu ei johtunut vain voimasuhteista parlamentissa, vaan siitä, että kapitalistinen yhteiskunta koettiin ylipäätään vihamieliseksi miljöökseksi työväenliikkeelle. Kolmanneksi poliittiset vastustajat syyttivät sosialisteja pyrkimyksistä vallankumoukseen bolševikkien esimerkin mukaisesti.

Puolassa ja Suomessa koetettiin sota eri tavalla. Puolassa ei käyty sisällissotaa, toisin kuin Suomessa, vaikka itsenäistymisen aikana ja sen jälkeen olot maassa eivät olleet missään nimessä rauhalliset. Suomessa sisällissodan kokemukset olivat hyvässä muistissa, ja – kuten seuraavilla sivuilla tullaan näkemään – se määritteli esimerkiksi suhdetta porvarillisiin heimosotiin. Puolassa käytiin kuitenkin sotia vieraita valtioita tai muita kansoja vastaan. Toisin kuin Länsi-Euroopassa, aselepo Compiègnessa ei tuonut rauhaa Itä-Eurooppaan.

Puolan–Neuvosto-Venäjän sotaa ei koskaan virallisesti julistettu.⁷ Asevoimien taistelut alkoivat helmikuun puolivälissä 1919. Ensimmäisessä vaiheessa kahakoitiin vain rajaseuduilla, eli nykyisen Liettuan ja Valko-Venäjän alueilla. Kesästä 1919 lähtien käytiin diplomaattisia keskusteluja rauhan aikaansaamiseksi, mutta ne olivat lähinnä molempien osapuolten todellisten aikomusten taktinen peite. Koska Venäjän sisällissodassa valkoiset heikkenivät heikkenemistään, Piłsudski ennusti bolševikkien hyökkäystä, joten hän alkoi etsiä liittolaisia ja samalla suunnitella operaatiota jolla voisi yllättää heidät. Reunavaltioiden joukosta löytyi vain yksi mahdollinen liittolainen – Symon Petljuran johtama Ukrainan kansantasavalta.

Heinäkuun 1919 puoliväliin saakka puolalaiset ja ukrainalaiset olivat käyneet sotaa Itä-Galitsiassa, jonka keskeinen kaupunki on Lviv. Sota päättyi sopimukseen, jonka mukaan Puolan ja Ukrainan raja määriteltiin, ainakin tilapäisesti, Zbrutš joen myötäisesti. Yhteistyö bolševikkeja vastaan alkoi syksyllä 1919, ja 21. huhtikuuta 1920 osapuolet solmivat virallisesti Varsovassa sotilaallisen sopimuksen: Puola lupasi auttaa Ukrainaa ja tunnustaa sen itsenäisyyden, ja Ukraina lupasi tunnustaa pysyvästi Zbrutšin rajan. Seurauksena oli niin kutsuttu Kiovan retki, eli puolalaisten ja ukrainalaisten hyökkäys bolševikkien miehittämille Ukrainan alueille, joka alkoi 25. huhtikuuta. Kiova valloitettiin 8. toukokuuta, vaikka pian bolševikkien vastahyökkäyksen takia jouduttiin sotaväkeä sijoittamaan rintaman muihin osiin ja perääntymään Ukrainasta. Elokuuhun 1920 asti rintama siirtyi Varsovan itä- ja koillispuolelle ja Puolan itsenäisyys oli uhattuna. Puolalaiset kuitenkin torjuivat hyökkäyksen ja ajoivat bolševikkeja itään ja koilliseen päin. Lokakuuhun mennessä Puolan armeija palasi kevään 1919 asemiin. Taisteluja lopeteltiin vähitellen, ja 12. lokakuuta 1920 solmittiin alustava rauhansopimus. Siinä määriteltiin suuntaa antavasti rajan kulkua. Ehdotus ei tyydyttänyt puolalaisia, mutta koska aikaisemmin oli esitetty huomattavasti epäedullisempia tarjouksia, kaavailtu raja vaikutti hyväksyttävältä. Hintaan oli se, että Puola joutui tunnustaman Ukrainan sosialistisen neuvostotasavallan sodan osapuolena, mitä tarkoitti Petljuran Ukrainan kanssa tehdyn sopimuksen päättämistä. Neuvottelut varsinaisen rauhan solmimiseksi kestivät vielä viisi kuukautta.

Puolan–Neuvosto-Venäjän sotaan verrattuna tilanne Suomessa näytti erilaiselta. Maassa ei taisteltu, vaikka vapaaehtoisia värvättiin sotaretkelle rajaseudulle. Hallitus oli siitä tietoinen ja epävirallisesti tuki hanketta. Tarton rauhanneuvottelujen yhteydessä käytiin kuitenkin keskusteluja siitä, miten on tulkittava Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteita: olivatko ne sodassa keskenään?⁸ Olosuhteet, ainakaan sotilaallisesta näkökulmasta, eivät vastanneet sitä, mitä tapahtui Puolassa.

Sisällissodan jälkeisen Suomen kohdalla täytyy kuitenkin muistaa ristiriita kansallisen eheytyksen ja työväen eristäyty-

misen välillä. Toisaalta silloin alkaneen keskustalaisen politiikan tarkoituksena oli integroida työväenliike tiiviimmin yhteiskuntaan, toisaalta taas esimerkiksi armahduskysymys jäi pitkäksi aikaa ratkaisematta⁹. Seuraavilla sivuilla esitettyjen aiheiden valossa vastakkainasettelu ja sosialidemokraattien epäluottamus porvareita kohtaan näkyy voimakkaasti – jopa sen jälkeen, kun erilaisia poliittisia leirejä edustavan valtuuston keskuudessa sovittiin Tartossa rauhasta.

Sota – ulko- ja sisäpoliittisia ulottuvuuksia

Puolan–Neuvosto-Venäjän sodan sekä heimosotien tarkoituksena oli saada aikaan sellainen tilanne, jossa suhteet vähemmistökansoihin olisi mahdollista järjestää toivotulla tavalla. Sodilla oli kuitenkin myös sisäpoliittinen ulottuvuus. Kuten analysoiduista lähteistä käy ilmi, Suomen sosiaalidemokraatit ja Puolan sosialistit kokivat armeijan ylläpitämisen porvariston tapana turvata omat etunsa ja torjua työväen kaipaamat sosiaaliset uudistukset. Porvaristoa ylipäätään syytettiin sotilaallisten tavoitteiden asettamisesta etusijalle ja aggressiivisesta ulkopoliitiikasta. Tätä tendenssiä kutsuttiin militarismiksi.

Tässä osiossa pohdin, miten Puolan Sosialistipuolueen ja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen kärkitoimijat suhtautuivat sotaan mahdollisena kansallisuuskysymyksen ratkaisuna, ja millaisia uhkia sotaan yhdistettiin sekä sisä- että ulkopoliittisella kentällä.

Keväällä 1919, kun Suomessa värvättiin epävirallisesti joukkoja Aunuksen sotaretkeä varten, sosiaalidemokraatit toivat tilanteen esille omassa pää-äänenkannattajassaan sekä eduskunnassa. Parlamentin istunnoissa SDP:n kansanedustajat saivat kuulla kahdesti ja kahdelta peräkkäiseltä pääministeriltä – ensin 11. huhtikuuta kokoomuksen Lauri Ingmanilta ja seuraavaksi 29. huhtikuuta edistyspuolueen Kaarlo Castrénilta – että Suomella ei ollut valloituspyrkimyksiä eikä sotaa valmisteltu. Molemmat pääministerit totesivat kuitenkin myös, että on jaloa auttaa hädässä

olevia, esimerkiksi itäkarjalaisia. Lisäksi Castrén myönsi, että sukukansojen auttamiseen osallistuvat vapaaehtoiset, mutta valtio ei virallisesti tue sotilaallista hanketta. Syynä tähän oli Suomen ulkoinen turvallisuus.¹⁰

SDP:n eduskuntaryhmän jäsenet pitivät sotahanketta täysin järjettömänä. Hankeen taustalla olivat heidän mukaansa oikeiston unelmat Suur-Suomesta ja Suomen historiallisesta roolista.¹¹ Lisäksi sosiaalidemokraatit toivat esiin, että Suur-Suomi-aatteessa kyse ei ollut heimokansojen vapauttamisesta, vaan metsävaroista kiinnostuneiden kapitalistien intressien edistämisestä, ja patriotismi sekä jalot tavoitteet toimivat pelkkänä peitteenä.¹²

Epäluottamuksen päättäjiin tuo esiin sekin, että eduskuntaryhmän kokouksissa käsitellyssä minimiohjelmassa vuoden 1919 valtiopäiviksi vaadittiin hallitukselta rauhanpolitiikkaa ja tähdennettiin, ettei hallitus saisi julistaa hyökkäyssotaa, tai edes päättää puolustussodasta ilman eduskunnan suostumusta.¹³ Taustalla oli ajatus siitä, että hallitus rikkoi kansanvallan sääntöjä ja harjoitti vastuutonta seikkailupolitiikkaa eduskunnan selän takana.

Suomen Sosialidemokraatin paljonpuhuvalla tavalla otsikoidussa pääkirjoituksessa – *Sodan uhan edetessä* – keskityttiin siihen, ketkä olivat sotaretkien takana, ja millaisia saattaisivat olla sodan seuraukset. Kirjoittajan mukaan kyseessä oli ”seikkailulaista mah-tailua, yhdellä kertaa yhden, toisella toisen suurvallan suojissa tai komennon alla”. Seikkailevia piirejä olivat ennen kaikkea kokoomuslaiset, joista kirjoitettiin, että ”epäilemättä tarkoittavat syöstä meidät sotaan Venäjän kanssa aivan lähitulevaisuudessa”.¹⁴ Toisessa pääkirjoituksessa muistutettiin, ettei mikään tavoite – olipa se Pietarin valloittaminen, Itä-Karjalan liittäminen Suomeen tai elintarvikkeiden saaminen liittoutuneilta – korvaisi mahdollisen hyökkäyssodan aiheuttamaa ”suunnatonta onnettomuutta”.¹⁵ – Aunuksen retki ei lopulta saanut aikaan merkittäviä tuloksia eikä aiheuttanut vastapuolen hyökkäystä Suomeen.

Hyökkäyssota tuli todeksi Puolassa 25. huhtikuuta 1920, jolloin alkoi aikaisemmin mainittu hyökkäys Itä-Ukrainan alueelle. Hyökkäyksen kynnyksellä PPS:n parlamenttiryhmän puheenjohtaja Ignacy Daszyński varoitti, että sellaisen teollisuutensa osalta

Puolan Sosialistipuolueen parlamenttiryhmä. Toisessa rivissä neljäntenä vasemmalta istuu artikkelissa mainittu Feliks Perl ja viidentenä ryhmän puheenjohtaja Ignacy Daszyński. Kuva on otettu helmikuun 1919 ja elokuun 1920 välillä. Kuva: Puolan Kansalliskirjasto.

pahoin tuhoutuneen ja tappioita kärsineen valtion kuin Puola, ei kannattaisi ryhtyä hyökkäyssotaan väestön kuohuneiden mielialojen vuoksi. Daszyńskin mukaan olosuhteet Puolassa muistuttivat niitä, jotka olivat valinneet Venäjällä ennen bolševikkien vallankumousta. Poliitikko korosti, että hänen puolueensa oli ollut aina rauhan kannalla. Vaikka puolustusvoimien ylipäällikkönä toimi edelleen sosialistien kannattama Piłsudski ja Ukrainan hyökkäys oli hänen suunnittelemansa¹⁶, Daszyński liitti porvaristoon pyrkimykset sotaan ja uusiin aluevaltauksiin.¹⁷

Robotnikin pääkirjoitus kuvaa ristiriitaista suhtautumista sotaan: ”Meidän kantamme tässä kysymyksessä ei ole muuttu-

nut: olemme itsenäisen Ukrainan puolella, mutta edelleen sotaa vastaan.” Myöhemmin kirjoittaja lisäksi korosti, että olisi koettava saavuttaa päämäärät rauhanomaisesti. Toisaalta hän tunnusti Piłsudskin merkittävän roolin sodankäynnissä: ylipäällikön myötävaikutuksesta sodan tavoite onnistuttiin vihdoin määrittelemään.¹⁸

Hyökkäyssota aiheutti Länsi-Euroopan sosialistien piirissä huomattavaa kritiikkiä Puolaa kohtaan. PPS lähetti edustajiston Ranskaan, Belgiaan ja Englantiin keskustelemaan paikallisten sosialistien kanssa ja esittelemään heille sodan syitä ja tavoitteita.¹⁹ Myös *Robotnikissa* yritettiin perustella lukijoille, joiden keskuudessa sodan vastustaminen ilmeisesti voimistui²⁰, että Puolan käymä sota on oikeutettu ja kritiikin täytyisi kohdistua Neuvostovenäjään. Lehdessä myönnettiin, että sota Ukrainassa saattoi tuntua taantumukselliselta, mutta sen tavoite ei ollut lainkaan taantumuksellinen. Kirjoittaja asetti Puolan väitetyn militarismin rinnalle kenraali Aleksei Brusilovin symboloiman puna-armeijan näennäisen kansanvaltaisuuuden – Brusilov oli palvellut aikaisemmin keisarin armeijassa ja luonut siellä vaikuttavan uran. Kirjoittajan mukaan puna-armeija jäljitteli militaristisia ja porvarillisia kaavoja. Tästä syystä puolustamalla punaista Venäjää Länsi-Eurooppa puolustaisi samalla keisariajalta tuttua pienten kansojen sortamista. Puolan sotilasoperaation tavoitteena puolestaan oli vapauttaminen.²¹

Suomessa ja Puolassa sosialistit korostivat, että armeijan ylläpitäminen ja sodan käyminen tulisi maksamaan paljon, ja näin ollen työväenluokan tarpeet jäisivät tyydyttämättä. Armeija nähtiin luokkasodan välineenä, jota porvaristo käytti tai tulisi käyttämään työväenluokkaa vastaan. Kun eduskunnassa suunniteltiin Aunuksen sotaretkä, SDP:n Edvard Helle totesi:

Nyt ajatellaan, että tätä kansaa, työväenluokkaa, pitäisi aina edelleen rangaista ja sitä voidaan rangaista eräillä tekosyilläkin. Eihän kellekään ole tuntematon se seikka, että porvarillisissa sanomalehdissä ja eräissä suurissa puheissa ja pienissä puheissa on tuotu usein julki se ajatuskanta, että olisi suotava uuden kapinan syntyminen, että saataisiin tässä maassa lopullisesti työväenliike kukis-

tetuksi. En sano, että tämä olisi aivan virallinen tämä uhkaus, tämä luulottelu, sillä on myönnettävä, että työväenpiireissä on myöskin kevytmielisiä aineksia ollut, jotka kaikessa yksinkertaisuudessaan ovat ajatelleet: Voi, kun saataisiin vielä kerran tapella.²²

Helle viittasi sisällissodan kokemuksiin. Hän jatkoi, että porvariston provosoima hyökkäys itärajan takaa Suomeen saataisi toimia tekosyynä työväenliikkeen kukistamiseksi. Hänen mukaansa työväenliikkeen johto vangittaisiin ensimmäisenä. Helteen puheenvuoro oli poikkeuksellisen jyrkkä, mutta *Robotnikin* pääkirjoitus todistaa, ettei ollut tarpeen kokea sisällissotaa ollakseen vastaavalla kannalla:

Kysymys on siitä, että Puolan valtio omaksuisi tietynlaisen järjestelmän; siitä, että valtion kehitys tiiviisti kytkeytyisi asevoimien kehitykseen, siitä, että militarismista tulisi meidän olemassaolomme tukipilari. Tästä syystä armeijan kehittämissuunnitelmia ei määritellä vain nykyisen sodan tarpeita varten. Pyritään nimenomaan järjestämään sellaisia suuria asevoimia, joissa vallitsisi tietynlainen henki, ja joita voisi käyttää eräisiin määriteltyihin tavoitteisiin. Sotilas ei saa enää tuntea itseään siviiliyhteiskunnan osaksi, vaan hänen on tiedettävä, että hän on menettänyt lukuisia oikeuksia ja siirtynyt toiseen ihmisluokkaan, että hän on suuren koneiston osa.²³

Kesään 1919 saakka kummassakin valtiossa armeijan ylipäällikkö toimi myös valtionpäämiehenä, eli korkeimman toimeenpanevan vallan haltijana; Suomessa C. G. E. Mannerheim ja Puolassa Józef Piłsudski. Piłsudski jatkoi näissä korkeimmissa asemissa aina joulukuun 1922 puoliväliin saakka. Mannerheim taas hävisi presidentinvaaleissa 25. heinäkuuta 1919 ja näin ollen kieltäytyi puolustusvoimien ylipäällikkyydestä, mutta oli edelleen, vuoden 1919 loppuun saakka, mukana oikeistoaktivistien kanssa salaisesti edistämässä sotilaallista operaatiota Venäjän vapauttamiseksi bolševikeilta.²⁴

Sisällissodan kokemusten vuoksi Suomen työväestö ja SDP suhtautuivat kielteisesti Mannerheimiin. Hänet yhdistettiin jat-

kuvaan sotatilaan, minkä vuoksi työväestön olosuhteiden parantaminen ei edistynyt, kuten puolueen vasemmistosiipeen kuuluvan Jonas Laherman puheenvuorosta voi päätellä:

Ja mitäpä muuta todistaisi myös se seikka, että valtiomme ylimässä johdossa on juuri tämän ammatin edustaja, että maassa, jossa sisäinen rikkinäisyys odottaa mitä laajimpia yhteiskunnallisia toimenpiteitä kaiken sen hädän ja kurjuuden torjumiseksi, jonka kansalaissota toi mukanaan, että maassa on hallituksen ylimmässä johdossa mies, jonka toiminta koko elämänsä ajan on kohdistunut ei rauhan, vaan sodan töihin, koska hän on sotilas ammatiltaan, ja että hän poliittisen oppinsa on hankkinut maailman vanhollisimmassa hovissa, joka kaikeksi onneksi tällä hetkellä on kuitenkin kukistunut.²⁵

SDP:n eduskuntaryhmän kokouksissa jotkut kansanedustajat toivoivat jopa Mannerheimin erottamista valtionhoitajan tehtävistä. Tämä vaatimus sisältyi myös minimiohjelman vuoden 1919 ensimmäisiin versioihin.²⁶ Vaalien lähestyessä kokouksissa pohdittiin usein keinoja ja äänestämisen taktiikkaa, jotka estäisivät Mannerheimin jatkamisen presidenttinä.²⁷ Taustalla oli ajatus siitä, että Ståhlbergin voitto tarkoittaisi Suomen ulkopoliittisten suhteiden rauhoittumista.²⁸ Mannerheimin valkoiseen leiriin kuuluivat lisäksi työväestölle ongelmia aiheuttavat suojeluskunnat.²⁹ Keväällä 1919 suojeluskunnista puhuttiin eduskuntaryhmän kokouksissa, mutta niiden toivottua lakkauttamista pidettiin epätodennäköisenä eikä asian viemiseksi eteenpäin tehty mitään.³⁰

Piłsudskin tausta oli erilainen kuin Mannerheimin, mikä toi hänelle suuria etuuksia. Sosialistien suhteesta Piłsudskiin kertoo hänen saamansa vastaanotto sejmissä 20. helmikuuta 1919, kun päätettiin hänen valtionhoitajakautensa pidentämisestä.³¹ Pöytäkirjan mukaan Piłsudskin astuessa istuntosaliin vasemmalta kuului huutoja ”Eläköön Piłsudski!”, ja samasta suunnasta heitettiin myös kukkia. Kun Piłsudski oli poistumassa, vasemmisto taputti ”vilkkaasti”.³² Hetkeä myöhemmin, kun pääministeri Ignacy Jan Paderewski piti juhlallista puhetta valtion tilanteesta ja mainitsi

ensimmäisen maailmansodan aikana käydyt taistelut, vasemmalta kuului ”Kunnia legioonien perustajalle!”.³³ Huudahduksella viitattiin siihen, että Piłsudski oli ollut ensimmäisen maailmansodan aikana järjestämässä niin kutsuttuja Puolan Legioonia, joihin liittyivät myös sosialistit, mukana myös tulevia kansanedustajia.³⁴ Puolan sosialistit onnistuivat yhdistämään sotilaan palvonnan ja sodan paheksumisen. Kun Kiova valloitettiin, *Robotnikissa* todettiin, että tämä on Piłsudskin suuri teko, vaikka asia olisi voitu ratkaista rauhanneuvotteluissa punaisen Venäjän kanssa.³⁵

Sosialismin ideologiaan nojautuvat SDP ja PPS olivat voimakkaasti rauhan kannalla. SDP:n puheissa ja tekstissä sodan vastustaminen kytkeytyi luokkaintersseihin ja huoleen valtion eheydestä. Puolue nimittäin epäili, että oikeistoaktivistien heimosodat saattaisivat päättyä itsenäisyyden näkökulmasta kohtalokkaasti, erityisesti työväenliikkeelle. Siihen, miten heimosotiin suhtauduttiin, vaikutti myös Mannerheim. PPS:llä oli paljon suopeampi suhde armeijan ylipäällikköön, ja ilmeisesti tästä syystä puolue ei tuominnut Ukrainan alueella käytyä sotaa. Lehdistön mukaan operaatio oli perusteltu sen tavoitteiden vuoksi. Tätä pyrittiin selittämään myös ulkomaille.

Kansallisuuskysymys ja rajamaat

Kansallisuuskysymystä käsitellessäni viittaan kansojen itsemääräämisoikeuteen, joka oli hyvin tuttu – ei ainoastaan molemmille tutkittaville puolueille, vaan myös muille poliitikoille. Käsite sai suurta suosiota ensimmäisen maailmansodan aikana, ja uskottiin, että sitä soveltaen taataan rauha ja estetään tulevat sodat – yhtenä konfliktin syynä nimittäin nähtiin eri kansojen vapauden rajoittaminen. Periaatteen yleistymiseen myötävaikuttivat kaksi julkista puheenvuoroa: Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilson puhui 8. tammikuuta 1918 kongressille rauhaohjelmastaan, ja tuleva Neuvosto-Venäjän johtaja Vladimir Lenin käsitteli itsemääräämisoikeutta vuoden 1916 maaliskuussa julkaisemassaan kirjoituksessa. Lenin ymmärsi itsenäiset valtiot ja kansanvallan

tilapäisenä vaiheena kehityksessä keisarikunnasta kohti luokantonta yhteiskuntaa ja sosialismia.³⁶

Puolan rajamailla tarkoitettiin aluetta varsinaisen Puolan ja varsinaisen Venäjän välillä. Alue oli kuulunut Puolaan (tai vuosina 1569–1795 olemassa olleeseen Puola-Liettuaan) historian aikaisemmissa vaiheissa. Kun vuonna 1815 perustettiin autonominen Puolan kuningaskunta, jäivät rajamaat rajojen ulkopuolelle. Rajamaat koostuivat seuraavista entisen Venäjän keisarikunnan kuvernementeista: Kiova, Podolia, Volynia, Kaunas, Vilna, Grodna, Minsk, Vitebsk ja Mogiljov. Alueella asui 1910- ja 1920-lukujen taitteessa eri kansallisuuksia: puolalaisia, ukrainalaisia, valkovenäläisiä, juutalaisia, venäläisiä ja liettualaisia. Pelkästään Grodnon ja Vilnan kuvernementeissa puolalaisia oli selkeä enemmistö.³⁷

Vastaitseäistynyt Suomi oli perinyt Suomen Suuriruhtinaskunnan rajat, vaikkakin rajojen aseellista laajentamista suunnittelivat esimerkiksi yllä mainitut heimoaktivistit. Myös SDP:n piirissä oli syntynyt ajatus Suomen itärajan uudelleen määrittämisestä. Väinö Voionmaa, historian professori, kansanedustaja ja entinen Suomen suuriruhtinaskunnan senaatin jäsen, loi ajatuksen Suomen luonnollisesta rajasta. Tällä hän tarkoitti rajaa, jonka määrittäisivät maantiede, ilmasto ja luonto. Voionmaa katsoi, että nämä tekijät huomioon ottaen Suomeen kuuluisi liittää Venäjän Karjala ja Kuolan niemimaa. Voionmaan mukaan tällainen Suomi olisi kansallisesti yhtenäinen, sillä Karjalan ja Kuolan väestö, kuten varsinaisen Suomen asukkaatkin, kuuluivat myös kalevalaiseen kulttuuripiiriin.³⁸ Samoista alueista kiinnostuivat myös heimosotien osallistujat. Voionmaa kuitenkin jyrkästi vastusti sotaisia suunnitelmia ja korosti kulttuuriyhteyksien vahvistamista.³⁹

SDP torjui ajatuksen heimosodista viitaten siihen, ettei tiedetty minkälaisia seurauksia ko. hankkeet saattaisivat aiheuttaa Suomelle. Porvaristo esitteli heimosotien tavoitteen olevan heimokansojen vapauttaminen. SDP:n kansanedustajat epäilivät voimakkaasti näitä päämääriä. Heidän argumentaationsa korosti loogisen ajattelun merkitystä sotarekien tavoitteiden asettami-

Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen eduskuntaryhmä vuonna 1922. Edessä vasemmalta Väinö Tanner ja Väinö Voionmaa, Tarton rauhanneuvottelujen osallistujat. Kuva: Työväen Arkisto, TA42176.

nessä. Lisäksi SDP vaati vastauksia kysymyksiin siitä, halusivatko heimokansat liittyä Suomeen, miten liittäminen toteutettaisiin, ja miten liittäminen vaikuttaisi suhteisiin Venäjän kanssa.

Eduskuntapuheessaan J. W. Keto huomautti, ettei edes tiedettä, halusivatko karjalaiset tulla autetuiksi.⁴⁰ Puheeseen yhtyi Anton Kotonen korostaen, että oli epäselvää, ketkä oikeastaan olivat apua tarvitsevia karjalaisia. Kyse oli – Kotosen sanoin – gulasisodasta, eli sodasta, jossa valtion varoja ja voimia uhrattaisiin yksityisten pyrkimysten vuoksi.⁴¹ Rieti Itkonen, kansanedustaja ja puoluetoimikunnan varajäsen, puolestaan väitti, että heimokansat täytyisi ”jättää... selviytymään omista asioista”, ja se olisi Suomen poliittinen välttämättömyys.⁴² Jälkimmäinen tarkoitti, että vallitsevissa olosuhteissa olisi asetettava Suomen ulkoisen

turvallisuuden puolelle sen sijaan, että kannattaisi tukea aseellisia laajennuksia.

Ei kuitenkaan voi sanoa, ettei eduskuntaryhmä olisi tiennyt mitään oloista itärajan toisella puolella. Aunukselaisten edustajisto toi ryhmälle tietoja Aunuksen tilanteesta. Edustajiston johtaja Probus Rahikainen puhui ryhmäkokouksen pöytäkirjan mukaan ”Aunuksen kansan pitkällisestä sorrosta”. Aunus oli hänen mukaansa ”julistautunut ikiajoiksi vapaaksi bolševistisesta Venäjältä” ja haluaisi liittyä Suomeen. Rahikainen ”pyysi tänä vaikeana hetkenä tietää, oliko Aunuksella toivoa saada apua Suomesta”. SDP:n puheenjohtaja Väinö Tanner kiitti Rahikaista vierailusta, mutta korosti rauhallisten menettelytapojen merkitystä ja aseellisen konfliktin tuomaa uhkaa. Lähetystö poistui ja ryhmä päätti olla asiassa edelleen samalla – eli passiivisella – kannalla.⁴³

Suomen Sosialidemokratissa julkaistussa kirjoituksessa suomalaisugrialaisten heimojen itsenäisyyspyrkimyksiä käsiteltiin pohtien, mahtoivatko ne olla toteuttavissa. Kirjoittajan vastaus kuului: todennäköisesti eivät. Itsenäisyyden myöntäminen karjalaisille ja inkeriläisille tuntui mahdottomalta ajatukselta sen vuoksi, että Venäjälle se toisi haittaa, sillä pääsy Jäämerelle ja Itämerelle estyisi. Tästä syystä kirjoittaja esitti, että heimokansojen kysymyksissä olisi syytä ottaa huomioon realistiset mahdollisuudet eikä nojautua tunneseikkoihin.⁴⁴

Puolan sosialistien ajattelu pohjautui geopolitiittisiin tekijöihin. He ajoivat federaatiota: Puola muodostaisi yhdessä raja-alueiden kansojen kanssa yhteistyöhön ja ystävällisiin suhteisiin perustuvan liittovaltion. Federaatioon kuuluvat alueet olisivat joko itsenäisiä valtioita tai autonomisia alueita Puolan rajojen sisäpuolella, riippuen niiden väestön tahdosta. Tarkoituksena oli luoda yhteinen rintama Venäjää – olisipa se punainen tai valkoinen – vastaan. Kilpaileva ajatus, jota oikeisto kannatti, perustui näemykseen siitä, että itärajaa suunnitellessa pitäisi ottaa huomioon Puolan mahdollisuudet assimiloida siellä asuvat kansallisuudet, eivätkä autonomiset alueet tulleet kysymykseen. Federaatio-suunnitelman kannalla oli myös Piłsudski; hän painotti Venäjän Puolasta eristämisen välttämättömyyttä. Tarpeen tulleen hän oli

valmis myös liittämään Puolaan vähemmistökansojen asuttamia alueita.⁴⁵

Suomalaisissa lähteissä ja kirjallisuudessa käytetään runsaasti yhdyssanoja, jotka alkavat heimo-sanalla, esimerkiksi heimoaate tai heimokansa. Sen sijaan Puolan sosialistit eivät korostaneet mahdollisesti liittoutuvien kansojen yhteistä slaavilaista alkuperää. Se, mikä vaikutti vahvemmin yhdistävänä tekijänä, oli pikemminkin menneisyys yhteisessä suuressa valtiossa ennen Puolan jakoja.

Federaatio-käsitteellä oli kuitenkin kolonialismin mieleen tuovia piirteitä. Ukrainan valloituksen aikana *Robotnikissa* ilmestyi PPS:n aktiivin ja Puolan–Neuvosto-Venäjän sodan osallistujan, Tadeusz Hołowkon, kirjoitus Ukrainan tulevaisuudesta ja Puolan tehtävästä Ukrainassa. Kirjoittajan mukaan Ukrainassa asuvilla puolalaisilla olisi kaksi vaihtoehtoa: joko he rakentaisivat ukrainalaisten kanssa maan itsenäisyyttä, tai joutuisivat riippuvaisiksi Venäjästä. Lisäksi Puolan älymystön tulisi avustaa Ukrainan älymystöä Ukrainan syntyvaiheessa. Hołowko oli sitä mieltä, että Ukrainan eteen työskentelevä puolalainen auttoi liittolaisten hankkimisessa Puolalle, eli toimi Puolan ulkopoliittisen turvallisuuden hyväksi.⁴⁶ Federaatio tarkoitti täten omien etujen vaalimista.

SDP ja PPS korostivat kansojen itsemääräämisoikeuden merkitystä. SDP:ssä kuitenkin suunnitelmat heimokansojen avustamiseksi olivat poissuljettuja Venäjän aseellisen hyökkäyksen uhkan vuoksi. Julkisissa puheissa ja sanomalehtiteksteissä kysymystä lähestyttiin rationaalisesti sen toteuttamismahdollisuuksien näkökulmasta. Tällä tavalla haluttiin osoittaa retkien järjettömyys. Puolan armeijan käymä sota Ukrainassa puolestaan osoittaa, että PPS oli valmis asettamaan toisen arvon toisen etusijalle: silloin kun sodan tavoitteena oli kansojen itsemääräämisoikeus ja siihen perustuvan ulkopoliittisen tavoitteen toteuttaminen, oltiin valmiita tukemaan sotaa tai vähintään suhtautumaan siihen neutraalisti. Tähän oltiin taipuvaisia Piłsudskin auktoriteetin vuoksi.

Rauha

Sosialismin varhaisista vaiheista lähtien sen keskeisiin tavoitteisiin kuului sotien lopettaminen ja aseistariisunta – sodat olivat sidoksissa kapitalistiseen yhteiskuntaan, jossa ylemmät luokat käyttävät työväkeä hyväkseen. Rauha puolestaan mahdollisti kansainvälisen yhteistyön sekä tasa-arvoisen yhteiskunnan rakentamisen.⁴⁷

Analysoimissani lähteissä on lukuisia esimerkkejä, joiden perusteella on mahdollista päätellä PPS:n ja SDP:n vahvan pyrkimyksen rauhaan. Rauhaa käsiteltiin konkreettisesti, viitaten esimerkiksi suhteisiin Venäjän kanssa, sekä yleisemmällä tasolla, olosuhteena, jota ilman yhteiskunnallinen kehitys ei olisi mahdollista. Jälkimmäisestä kirjoitin sotaa koskevassa artikkelin osiossa, tässä osiossa vuorostaan keskityn rauhanneuvotteluihin bolševikkien kanssa.

Kesällä 1919 alkoivat Puolan ja Neuvosto-Venäjän sekä Suomen ja Neuvosto-Venäjän edustajien keskustelut rauhanneuvotteluista. Sekä PPS:n että SDP:n poliitikot olivat sitä mieltä, että rauhanneuvottelut oli aloitettava pikimmiten.⁴⁸ Näin ei kuitenkaan käynyt. Syyksi siihen, että keskustelut eivät pitkään aikaan johtaneet tuloksiin, arveltiin Venäjän taktikointia, muita ulkopoliittisia seikkoja sekä porvariston ja porvarillisen hallituksen suunnitelmia. SDP:ssä ja PPS:ssä tarkkailtiin ulkopoliittista tilannetta, ja tilaisuuden tulleen kommentoitiin sitä pää-äänenkannattajissa tai parlamenteissa.

Esimerkiksi toukokuussa 1920, kun Puola oli juuri valloittamassa Ukrainaa, eduskunnassa palattiin melkein kolme kuukautta aikaisemmin tehtyyn SDP:n välikysymykseen rauhan solmimisesta Neuvosto-Venäjän kanssa. Luetussa kirjelmässä pääministeri Erich kielsi vastaamasta kysymykseen, joka esitettiin edelliselle hallitukselle toisenlaisissa olosuhteissa.⁴⁹ J. W. Keto reagoi tähän moittien hallitusta siitä, että ei enää uskaltanut esitellä eduskunnalle omaa kantaansa rauhanteosta Neuvosto-Venäjän kanssa. Samalla kansanedustaja vaati hallitukselta vastausta siihen, oliko Suomi sopinut Puolan kanssa yhteisen rintaman

Neuvosto-Venäjää vastaan, ja saattaisiko Suomi tulla sekoitetuksi sotaan.⁵⁰ Kedon puheenvuoro tuo esiin, miksi reunavaltioyhteistyö kariutui: suomalaispoliitikot, mukaan lukien moni vaikutusvaltainen sosialidemokraatti, pitivät Puolan ulkopoliittikkaa aggressiivisena.⁵¹

Epäluottamus porvaristoa ja hallitusta kohtaan vallitsi vielä silloinkin, kun rauhansopimus Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä allekirjoitettiin Tartossa 14. lokakuuta 1920. *Suomen Sosialidemokraatti* tervehti sitä ilolla, mutta varoitti että asiakirja oli vielä ratifioitava. Lehden mukaan oli pidettävä silmällä porvaristoa, koska se liittoutuneiden aloitteesta saattaisi pyrkiä sopimuksen peruuttamiseen, tavoitteenaan valkoisen Venäjän, eli ”maailman imperialistisen taantumuksen tukipylyvään” palauttaminen.⁵² PPS:n *Robotnikistakin* löytyy samankaltaisia, porvaristoa syyttäviä puheenvuoroja. Sen jälkeen, kun 12. lokakuuta 1920 allekirjoitettiin alustava rauhansopimus, lehti muistutti, että juuri porvariston ajattelemattomuuden vuoksi sota oli venynyt ja katastrofi oli ollut lähellä. Samalla korostettiin rauhanhallituksen ansiokasta työtä sodan päättymiseksi. Hallituksen varapääministerinä toimi sosialisti Daszyński.⁵³

Kummankin rauhansopimuksen keskeinen aihe oli rajakysymys. Suomen kohdalla kolmen kannaksen rajan (Suomenlahti–Laatokka–Ääninen–Vienanmeri) perustaminen – josta muun muassa Väinö Voionmaa haaveili – osoittautui mahdottomaksi. Rauhanneuvotteluihin osallistuneen Voionmaan ansioksi katsottiin kuitenkin se, että Suomeen liitettiin Petsamo, mikä alussa ei tuntunut lainkaan todennäköiseltä.⁵⁴

Eduskunnassa, palattuaan Tartosta, Voionmaa lausui, ettei rauhansopimus ollut hänen mielestään ihanteellinen, mutta sen merkitys perustui ennen kaikkea siihen, että se oli protesti sotahulluutta vastaan. Tällaisena hulluutena hän piti nimenomaan suomalaisia sotaretkiä⁵⁵. Hän ei sivuuttanut puheenvuorossaan Karjalan kysymystä, vaan mainitsi Karjalan ja Suomen lähentämisen hyväksi toimivat voimat, jotka, jos vain saisivat toimia edelleen, johtaisivat ”maantieteelliseen ja historialliseen välttämättömyyteen”, eli näiden alueiden ”lopulliseen yhdistämiseen”.⁵⁶

Vasemmistolaiseen puolueeryhmään kuuluva Johan Helokin ennusti, että Itä-Karjalan kysymykseen palattaisiin vielä.⁵⁷ Keto puolestaan esitti, että Suomen työväki oli oikein tyytyväinen rauhansopimuksessa mainittuun autonomiaan karjalaisille.⁵⁸ *Suomen Sosialidemokraatissa* kirjoitettiin ”oikeusrauhasta”, jossa ”sekä alueelliset että taloudelliset edut ovat ratkaistu kummankin maan oikeudellisia ja taloudellisia vaatimuksia silmällä pitäen”.⁵⁹ Lehti totesi tyytyväisenä, että sopimuksen laatimisessa otettiin huomioon työväen edustajien mielipiteet.⁶⁰

Myös Puolan sosialistit iloitsivat rauhasta, vaikka kansallisuus-kysymyksen ratkaisu aiheutti pettymyksen. Rauhansopimuksessa osapuolet tunnistivat Ukrainan ja Valko-Venäjän itsenäisyyden, mutta tämä käytännössä tarkoitti niiden jäämistä Neuvosto-Venäjän vaikutuspiiriin – olihan Riiassa sama valtuuskunta edustanut Neuvosto-Venäjää, Ukrainan sosialistista neuvostotasavaltaa ja Valko-Venäjän neuvostotasavaltaa. Rauhansopimuksia oli oikeastaan kaksi: toisen Puola solmi Neuvosto-Venäjän kanssa, toisen Ukrainan sosialistisen neuvostotasavallan kanssa. Sopimuksissa puhuttiin rajasta, joka kulki Puolan sekä kolmen mainitun valtion välissä.⁶¹

PPS:n kansanedustaja ja *Robotnikin* päätoimittaja Feliks Perlin puhe saattaa kuulostaa yllättävältä kannan muuttamiselta aikaisemmin kannatetun puolalaisten ja pienten itäisillä alueilla asuvien kansojen tiiviin yhteistyön näkökulmasta. Perlin mukaan puolalainen valtuuskunta toimi rauhanneuvotteluissa rajakysymyksen suhteen harkitsemattomasti ja ahneesti. Hänen mielestään valtuuskunta halusi siirtää Puolan rajaa itään huomioon ottamatta raja-alueilla asuvan väestön kansallista moninaisuutta. Lopputuloksena Puolaan liitettiin ukrainalaisten ja valkovenäläisten asuttamia alueita, kun taas rajan itäpuolelle jäi enemmistö niistä kansoista, joille rauhansopimuksessa luvattiin itsenäisyys. Perl totesi, että bolševikkien propagandassa saatettaisiin käyttää hyväksi tätä seikkaa, jotta voitaisiin osoittaa heidän avoin suhtautumisensa ukrainalaisiin ja valkovenäläisiin sekä Puolan vihamielisyys heitä kohtaan. Näin ollen itärajalla asuvien puolalaisten ja vähemmistökansojen suhteet saattaisivat kiristyä. Perlin

mukaan propagandalle ei saa antaa aihetta, ja tästä syystä Puolan valtion olisi tuettava rauhallista yhteiseloa raja-alueilla.⁶²

Vuonna 1919, jolloin suomalaiset vapaaehtoiset järjestivät Aunuksen retken ja Puolan armeija aloitti sodan bolševikkeja vastaan, tilanne Venäjällä oli epäselvä. Vuoden 1919 syksystä alkaen punaiset vahvistuivat ja liittoutuneet puolestaan vetäytyivät valkoisten tukemisesta. Sekä Suomen sosialidemokraattien että Puolan sosialistien mielestä valkoisen Venäjän voitto uhkasi molempien maiden itsenäisyyttä. Valkoisiin yhdistettiin pyrkimykset Venäjän imperiumin uudelleen rakentamiseen, mikä myös ymmärrettiin uhkana vastasyntyneiden maiden itsenäisyydelle.⁶³

Punainen Venäjäkään ei loppujen lopuksi ollut ihanteellinen naapuri. Vaikka bolševikit edustivat työväenluokkaa, kuten sosialistit, heidän välillään oli paljon eroja. Pian sen jälkeen, kun puna-armeija torjuttiin Varsovan esikaupungeissa, *Robotnikin* artikkelissa Adam Próchnik, silloin vielä paikallistasolla toimiva puolueaktiivi, osoitti bolševikkien menettelyjen vääryyden esittelemällä kahta tietä sosialismiin. Próchnikin mukaan sosialistinen yhteiskunta rakennetaan uudistuksilla ja vallankumouksella. Nämä keinot olivat hänen mukaansa myös yhdistettävissä. Bolševikit vaikuttavat aluksi suosineen vallankumousta, mutta sitä tietä ei jatkettu, eikä ryhdytty uudistuksiin, vaan valittiin kolmas menetelmä, joka ei ole sosialismin mukainen, nimittäin väkivalta ja valloitusoperaatio. Próchnikin kutsui tätä tietä ”socialismin pettämiseksi”.⁶⁴

Kirjoituksen sisältöön heijastui konflikti Neuvosto-Venäjän kanssa. Suomalaisten sosialidemokraattien näkemyksiin ei vaikuttanut se, että meneillään olisi ollut sotatila, mutta heidän kantansa muistutti Próchnikin tekstin sanomaa. Kun eduskunnassa käsiteltiin rauhansopimusta, Voionmaa lausui:

Kaikkein vähimmän nyt voimme me ihailla Venäjän bolševikkien kantaa tässä rauhassa. Hehän ovat esiintyneet täydellisenä sotilaskansana, jolle näkyy olevan vain tärkeintä lujittaa puolustustaan, joka ei näy luottavan mihinkään muuhun voimaan tulevaisuu-

tensa turvaamiseksi kuin raakaan väkivaltaan, päinvastoin kuin Suomen sosialidemokraatit.⁶⁵

Rauhan suhteen PPS:n ja SDP:n menettelytavoista voi löytää paljon samankaltaisuuksia. Niihin kuuluivat kielteinen suhtautuminen keisari-Venäjään, bolševikkien kritisoiminen ja epäluottamus kotimaista porvaristoa ja sen rauhanpyrkimyksiä kohtaan. Ero on siinä, että pettymys itärajaratkaisuun oli puolalaisten sosialistien parissa suurempi kuin Suomen sosialidemokraateilla. Tämä todennäköisesti johtui siitä, että Puolan rajakysymys oli pitkään avoimempi kuin Suomen kohdalla, mikä antoi aihetta suurille ja kunnianhimoisille suunnitelmille.

Johtopäätökset

Hyödyntäen aikakaudelle keskeisiä teemoja olen pyrkinyt esittelemaan Puolan Sosialistipuolueen ja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen välisiä eroavaisuuksia. Esitytetyt aineiston perusteella voi siis todeta, että samankaltaisuudet koskivat vain ideologisten periaatteiden pääsisältöä. Kun keskitytään kysymyksiin, jotka edellyttivät nopeita ratkaisuja, on havaittavissa yhä enemmän eroja. Vallinneissa tilanteissa asenteisiin vaikuttivat monet tekijät, esimerkiksi puolueiden suhde valtioiden johtaviin piireihin, sisäiset jännitteet, yhteiskunnan vastakkainasettelu, suhde raja-alueisiin ja niiden asukkaisiin, taktiikka, ennustaminen, omien etujen puolustaminen, suhtautuminen armeijan ylipäällikköön ja arvojen hierarkia.

Artikkelini osoittaa – ei vain sitä, miten tapauskohtaisia sosialistit saattoivat olla päätöksenteossaan, vaan myös sen, miten erilaisiin suuntiin kehittyivät maat, jotka olivat itsenäistyneet samaan aikaan ja samasta imperiumista, jolta perivät pitkän rajan Neuvosto-Venäjän kanssa ja monia imperiumin vallanvaihdosta aiheutuvia ongelmia.

Käsitellessään SDP:n ulkopoliittikkaa ennen Tarton rauhaa Hannu Soikkanen kirjoittaa, että puolue vähitellen kääntyi ”korostetusti sosialistisista tulkinnoista” kansallisten etujen puoleen. Muutos aiheutui eräiden keskeisten poliitikkojen näkemyksistä (esim. Voionmaan) sekä erilaisista kehityskuluista muissa maissa.⁶⁶ Sanomalehtilähteissä viitattiin välittömästi ja välillisesti luokkaintresseihin; kansallisen edun tavoittelulla voi selittää paljon PPS:n ja SDP:n välisiä eroja. Yhdeksi merkittävimmistä tekijöistä osoittautui valtiohoitaja-ylipäällikön hahmo. Koska Piłsudskia kohdeltiin hänen menneisyytensä vuoksi eri tavalla kuin Mannerheimia, Puolan sosialistien suhde oman maan päämieheen oli erilainen kuin Suomen sosialidemokraateilla. Tästä syystä Puolassa sotatoimia pidettiin jopa hyväksyttävänä, vaikka parlamentissa ja lehdessä korostettiin vastahakoisuutta pitkittyvää valtion rasittamista kohtaan. Yhteistä maiden välillä oli puolestaan epäluottamus porvaristoon sekä porvarihallitukseen.

Artikkelini tuo lisää tietoa reunavaltioliittojen rakentamisesta. Pohdintani valossa on havaittavissa piirre, jonka vuoksi koordinoitu ulkopoliittikka suhteessa Neuvosto-Venäjään vaikutti mahdollottomalta, varsinkin SDP:n näkökulmasta. Suomen sosiaalidemokraatit keskittyivät ulkopoliitikassa mahdolliseen bolševistien uhkaan ja sen ennalta ehkäisemiseen. Puolan sodan vuoksi pelättiin, että Neuvosto-Venäjällä reunavaltioliitto ymmärrettäisiin sotaisten aikomusten osoituksena.

Kirjottaja kiittää Susan Ikosta käsikirjoituksen kommentoimisesta sekä Silja Pitkästä kielentarkastuksesta.

Viitteet

- 1 Kähönen 2021, 18–19.
- 2 Marko Lehti – englanninkielisessä teoksessaan – kirjoittaa samasta ulkopolitiisesta käsitteestä käyttäen termiä *Baltic cooperation*, joka on hänen mukaansa kansainvälisesti tunnustettu, mutta huomauttaa, että Saksassa ja Suomessa käytössä ovat *the border-state policy* -termin vastineet. Lehti 1999, 13–14. Käsite *Baltic cooperation* on yleinen myös puolankielisessä tutkimuskirjallisuudessa ja lähteissä.
- 3 Tutkimuksessani kyse on kahdesta reunavaltiosta, mutta on ilmestynyt myös kirjallisuutta, jossa tutkimuskohteiden kirjo on laajempi, vertailu monipuolisempaa, eikä välttämättä koske vain Suomea ja muita Venäjän reunamaille 1910-luvun lopussa syntyneitä valtioita. Klassikoksi nousseessa *State and revolution in Finland* -teoksessa (2018) Risto Alapuro korostaa, että pieniä valtioita (kuten Suomea) on tarkasteltava muiden pienten valtioiden kontekstissa. Tästä syystä hän omisti huomattavan osan teoksesta Suomen vertailuun esimerkiksi Baltian maihin, Tšekkoslovakiaan ja Unkariin. Tarkoituksena oli näyttää, millaisia piirteitä Suomi peri Ruotsilta sekä millaisia piirteitä jakoi muiden, myös 1800-luvulla toisesta poliittisesta keskuksista riippuvaisten, valtioiden kanssa. Mari Vares ja Vesa Vares puolestaan käyttävät teoksessaan (2019) vertailevaa lähestymistapaa todentaakseen, miten Suomi erosi muista 1910- ja 1920-luvuilla itsenäistyneistä valtioista esimerkiksi valtiomuodon ja emämaan suhteiden näkökulmasta. Oula Silvennoinen ja Aapo Roselius (2019) keskittyvät Suomen vapaaehtoisten käymiin heimosotiin, esittelemällä niitä seurauksina mullistuksesta, jonka oli aiheuttanut Venäjän keisarikunnan romahdus ja bolševikkien valtaannousu. Tekijät osoittavat, että Suomen vaiheet olivat tiiviisti sidoksissa siihen, mitä tapahtui alueella samaan aikaan.
- 4 Vertailussani hyödynnän ennen kaikkea molempien puolueiden ulkopolitiikkaa käsitteleviä tutkimuksia. SDP:n tutkimuksen kannalta keskeisin on Osmo Hyytiän monografia (1987). Tekijä käyttää laajaa alkuperäisaineistoa ja analyysi on yksityiskohtainen. Hänen tavoitteensa ei kuitenkaan ollut käsitellä Suomen sosialidemokraattien ulkopolitiikkaa muiden reunavaltioissa toimivien sosialistipuolueiden kontekstissa, vaikka SDP:n suhtautumista Suomen hallituksen reunavaltiohankkeisiin käsitelläänkin. Puolan sosialistien tutkimuksen näkökulmasta taas keskeinen on Artur Leinwandin teos (1964), jonka aiheena on vasemmiston suhtautuminen sotaan Neuvosto-Venäjää vastaan. Leinwandin teoksen lukeminen vaatii kuitenkin kriittisempää lähestymistä, sillä hän ei suhtaudu tutkittaviin hahmoihin ja ryhmiin puolueettomasti. Syynä tähän on poliittinen ilmapiiiri aikakaudella, jolloin kirja ilmestyi. Tämän vuoksi tekijä väheksyy maltillisia sosialisteja ja korostaa Puolan Sosialistipuolueen vasemmistosiiven ja kommunistien roolia ja parempaa tilanteentajua. Kuvailen Puolan–Neuvosto-Venäjän

sotaa ja diplomaattisia yhteyksiä Jerzy Borzęcin kirjan (2008) perusteella, jossa kuitenkin omistetaan vain vähän tilaa sisäpoliittisille tekijöille, kuten esimerkiksi puolueille. Laajemmat tiedot SDP:n ja PPS:n historiasta ovat peräisin ennen kaikkea Hannu Soikkasen sekä Jerzy Holzerin (1962) ja Jan Tomickin (1983) teoksista.

- 5 Esimerkiksi sejiin kutsuttiin ilman vaaleja 28 entisen Itävalta-Unkarin parlamentin puolalaista edustajaa sekä 16 Saksan parlamentin puolalaista edustajaa. Vaalien toimittaminen Preussiin kuuluneella Puolan alueella sekä Itä-Galitsiassa osoittautui vuoden 1919 alussa mahdottomaksi rajasotien ja epäselvän poliittisen tilanteen takia. Ajnenkiel 1989, 17.
- 6 Puolan rajat tarkentuivat vähitellen ja maan pinta-ala kasvoi. Kun uusi alue liittyi emävaltioon, siellä toimitettiin parlamenttivaalit. Tämän vuoksi kansanedustajien määrä kasvoi jatkuvasti. Toukokuussa 1919 edustajia oli yhteensä 348, ja 35 heistä oli sosialistia (noin 10% sejin kokoonpanosta). Kun sejin toimikausi päättyi huhtikuussa 1922, kansanedustajia oli yhteensä 432 ja sosialisteja 34 (noin 8% kokoonpanosta). Kudrzycki 2012, 22.
- 7 Puolan–Neuvosto-Venäjän sodan vaiheista sekä Puolan ja Ukrainan suhteista ks. Kaczmarek 2014, 111–123.
- 8 Lähtenmäki 2014, 152.
- 9 Sosialidemokratian asemasta valtiossa, keskustapolitiikan lähtökohdista sekä siitä ”miten integraatio ja repressio suhteutuivat toisiinsa yhteiskunnallisten suhteiden poliittisessa uusintamisessa”, ks. Kettunen 1986, erityisesti 232–243. Amnestia-kiistasta, sen ymmärtämisestä kansakunnan näkökulmasta sekä parlamentaarista debaateista, ks. Kannisto 2016, 109–130.
- 10 Valtiopäivät. Pöytäkirjat (tästä eteenpäin VPK) 11.4.1919, 41–44 (Ingman), 29.4.1919, 162–163 (Castrén). Polvisen mukaan Ingman totuudenvastaisesti ja todennäköisesti sotilassalaisuussyistä ilmoitti, ettei hallitus tue minäkäänlaista hyökkäystä Venäjän alueelle. Asiasta oli keskusteltu hallituksen istunnossa 2.4.1919, ja seuraavana päivänä hallitus antoi vapaaehtoisille luvan järjestää Aunuksen vapauttamiseen tähtäävän sotaretken. Eduskunnan avajaisissa 4.4.1919 Mannerheim lausui, ettei saa katsoa välinpitämättömästi sitä hätää, jota kokivat bolševikkien sortamat heimokansat, ja tällä tavalla tutkijan mukaan hän antoi retkelle tunnustuksensa. Polvinen 2020, 476–477.
- 11 VPK 29.4.1919, 175 (Leo Hildén, rivikansanedustaja).
- 12 VPK 29.4.1919, 165–166 (Anton Kotonen, eduskuntaryhmän puheenjohtaja, eduskunnan ensimmäinen varapuhemies), 202 (Otto Andersson, rivikansanedustaja).
- 13 TA, Eduskuntaryhmä, 31.3.1919.
- 14 *Suomen Sosialidemokraatti*, 19.5.1919, 1, Sodan uhan edetessä.
- 15 *Suomen Sosialidemokraatti*, 7.4.1919, 1, Mitä on tekeillä.

- 16 Borzęcki 2008, 63–65.
- 17 Sejm Ustawodawczy. Stenogramy (Sejmin pöytäkirjat, tästä eteenpäin SSU) 24.4.1920, palstat 26–27.
- 18 *Robotnik* 29.4.1920, 1–2, Nowa faza wojny (Sodan uusi vaihe), K. Zygfyrd.
- 19 Leinwand 1964, 204–208.
- 20 Kannanotoista sotaa vastaan työväenliikkeessä (sekä sosialistisessa että kommunistisessa) esim. Leinwand 1964, 116–119, 123–125.
- 21 *Robotnik* 28.5.1920, 1–2, Brusilow (Brusilov).
- 22 VPK 1.4.1919, 55.
- 23 *Robotnik* 24.11.1919, 1, J. F. Precz z militaryzmem (Militarismi alas). Kaikki käännökset puolan kielestä artikkelin kirjoittajan.
- 24 Ahti 1987, 217–221, 302–305.
- 25 VPK, 1.4.1919, 51.
- 26 Työväen Arkisto, Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 152, C Pöytäkirjat, CA Pöytäkirjat: eduskuntaryhmä, työvaliokunta, toimikunta, valitsijamiesryhmä, (tästä lähtien TA, Eduskuntaryhmä), 31.3.1919.
- 27 TA, Eduskuntaryhmä, varsinkin 23.7.1919.
- 28 Hyytiä 1987, 107.
- 29 Tikan mukaan koko sotien välisen ajan suojeluskunnat eivät olleet ainoastaan järjestystä ylläpitävä puolisolitaallinen järjestö, vaan poliittinen tekijä. Suomen senaatti määritteli 2. elokuuta 1918 asetuksellaan suojeluskuntien valtuudet, mikä tarkoitti niiden virallistamista rauhan palauttamisen järjestelmän osana. Asetuksen nojalla suojeluskuntien oli annettava virka-apua poliisille, ja monet niiden tehtävistä (esim. väitettyjen punarikollisten etsintä) poliittisen luonteensa vuoksi kiristivät yhteiskunnallista vastakkainasettelua. Tikka 2018, 32; 62.
- 30 TA, Eduskuntaryhmä, 14.4.1919.
- 31 20. helmikuuta 1919 Sejm hyväksyi yksimielisesti lain, joka tunnetaan Pienenä Perustuslakina. Laki koostui kahdesta osasta: toisessa kiitettiin Piłsudskia tähänastisesta toiminnasta valtionpäämiehenä, toisessa tilapäisesti säädettiin Puolan keskeisten valtiollisten elinten toimintaa: Korkein lainsäätävä valta kuului sejmillle, valtionpäämiehelle kuului taas korkein toimeenpanovalta, myös sotilaallisissa asioissa. Valtionpäämies edusti valtiota ulkopolitiikassa sekä, kuten ministeritkin, oli vastuussa sejmillle. Pieni Perustuslaki ei ulottunut itäisille alueille, joilla käytiin sotaa Venäjää vastaan. Siellä kaikki valtuudet kuuluivat valtionpäämiehelle. Tämä tarkoitti, että Piłsudskilla oli iso vaikutus valtion itäpolitiikkaan. Muutokset Pieneen Perustuslakiin otettiin käyttöön kolmeksi kuukaudeksi 1. heinäkuuta 1920, kun perusteettiin Valtiollinen Puolustusneuvosto (mukana valtionpäämies, sejmin ja hallituksen edustajat sekä muut upseerit) vakavan sotilaallisen

- tilanteen vuoksi. Sen tehtävänä oli puolustuksen järjestäminen sekä rauhan solmiminen. Ajnenkiel 1989, 40–42.
- 32 SSU 20.1.1919, palsta 57–58.
- 33 SSU 20.1.1919, palsta 69.
- 34 Päinvastoin kuin Mannerheim, Piłsudski oli itseoppinut sotilasjohtaja. Hän syntyi vuonna 1867 isänmaaliseen perheeseen nykyisen Liettuan länssiosassa. Hänen isänsä osallistui Venäjän vastaiseen tammikuun kapinaan (1863–1864), ja myös Piłsudski liittyi maanalaiseen toimintaan jo lukiolaisena. Vuonna 1885 hän aloitti lääketieteelliset opinnot Harkovassa, mutta ne jäivät kesken, sillä hänet karkotettiin Siperiaan. PPS:en, joka Kongressi-Puolassa toimi maanalaisesti, hän liittyi vuonna 1893, ja nousi nopeasti yhdeksi sen kärkiaktivisteista. Puolueen ohjelma kiinnosti häntä, sillä sen tavoitteena oli myös maan itsenäisyys. Piłsudski oli mukana muun muassa PPS:n Taistelujärjestön toiminnassa, joka toteutti venäläistä hallintoa vastaan kohdistettuja terrori-iskuja. Vuonna 1910 hän alkoi kehittää Itävalta-Unkarissa sen viranomaisten suostumuksella puolalaisia vapaaehtoisia puolistolaisjärjestöjä, tarkoituksena luoda perusta tulevalle Puolan armeijalle. Hän uskoi nimittäin, että jos eurooppalainen sota puhkeaisi, kyseinen armeija tunkeutuisi Kongressi-Puolaan ja syyttäisi kapinan. Sen jälkeen Varsovaan perustettaisiin hallitus, jonka keskusvallat joutuisivat tunnustamaan tapahtuneena tosiasiana. Osana tätä suunnitelmaa olivat Puolan legioonat. Kaikki ei mennyt Piłsudskin toiveiden mukaan: Kapina ei toteutunut, vaikka legioonat ylittivät Venäjän rajan ja osallistuivat taisteluihin. Hankkeella oli kuitenkin suuri symbolinen merkitys. Garlicki 1981: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-pilsudski-1867-1935-naczelnik-panstwa-naczelnik-wodz1>.
- 35 *Robotnik* 11.5.1920, 1, Z powodu zdobycia Kijowa (Kiovan valloittamisen johdosta).
- 36 Materski 2017, 7–8, 11.
- 37 Borzecki 2008, 1–3.
- 38 Lähteenmäki 2014, 112.
- 39 Lähteenmäki 2014, 113, 115.
- 40 VPK 11.4.1919, 72 (J. W. Keto, aktiivinen eduskuntapuhuja ja puoluetoimikunnan jäsen, toimi myös *Suomen Sosialidemokraatin* toimittajana ja julkaisi kirjoituksia mm. Suomen ulkopoliitikasta, myös muiden reunavaltioiden suhteen).
- 41 VPK 29.6.1919, 166.
- 42 VPK 21.6.1919, 1034.
- 43 TA, Eduskuntaryhmä, 21.5.1919
- 44 *Suomen Sosialidemokraatti* 15.5.1919, 2, Suomalaisten heimojen itsenäisyyspyrkimyksiä.

- 45 Borzęcki 2008, 28–31.
- 46 *Robotnik* 5.5.1920, 1, Polska a Ukraina (Puola ja Ukraina).
- 47 Cortright 2008, 260–261.
- 48 Hyytiä 1987, 110, Kudrzycki 2012, 43–45.
- 49 VPK 6.5.1920, 555.
- 50 VPK 6.5.1920, 556. Keto tarkoitti sotilaallista sopimusta, josta Puolan ja Suomen edustajat olivat keskustelleet Varsovassa maaliskuussa 1920. Sen mukaan, jos Neuvosto-Venäjä hyökkäisi Puolaan, Suomen tehtäväksi tulisi vallata Pietari, jos taas Neuvosto-Venäjä hyökkäisi Suomeen, Puola aloittaisi sotilaallisia operaatioita itärajallaan. Suomen hallitus ei koskaan vahvistanut sopimusta; syynä oli Suomen velvoitteiden suuruus. Kähönen 2021, 48–49.
- 51 SDP:n suhtautumisesta Puolan suunnittelemaan reunavaltioyhteistyöhön, ks. Hyytiä 1986, 177–179.
- 52 *Suomen Sosialidemokraatti* 15.10.1920, 2, Rauhansopimus allekirjoitettu.
- 53 *Robotnik* 20.10.1920, 1–2, O traktacie ryskim (Riian rauhansopimuksesta).
- 54 Lähteenmäki 2014, 206–207.
- 55 VPK 30.11.1920, 1494.
- 56 VPK 30.11.1920, 1490–1491.
- 57 VPK 30.11.1920, 1516.
- 58 VPK 1.12.1920, 1550. Tartossa Suomen valtuuskunta luopui Itä-Karjalan vaatimuksesta taloudellisesti tärkeämmän Petsamon vuoksi. Suomalaisen heimoaktivistien takia valtuuskunta halusi lisätä rauhansopimukseen maininnan Itä-Karjalan asukkaiden oikeudesta itsehallintoon. Venäläinen osapuoli ei alussa suostunut tähän, mutta loppujen lopuksi pöytäkirjaan lisättiin asianmukainen maininta. Itsehallinnolla venäläiset tarkoittivat Itä-Karjalan työkommuunia. Suomalaisen pyynnöstä tätä nimeä ei mainittu tekstissä. Kähönen 2021, 67–68. Työkommuuni perustettiin yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean päätöksellä 7.6.1920. Tarkoituksena oli tarjota karjalaisille autonominen järjestelmä, ennen kuin suomalainen valtuuskunta ehtisi vaatia alueella toimitettavaa kansanäänestystä tai muuta itsehallintoa vedoten kansojen itsemääräämisoikeuteen. Jääskeläinen katsoo, että Itä-Karjalan kysymyksessä rauhanneuvottelut päättyivät venäläisten voittoon, vaikka suomalaiset yrittivät saada itäkarjalaisille parasta mahdollista ratkaisua. Epäilyksiä itäkarjalaisille myönnetyn autonomian suhteen näkyy eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan asiakirjoissa. Jääskeläinen 1961, 281–283, 314–315.
- 59 *Suomen Sosialidemokraatti* 15.10.1920, 1–2, Rauhansopimus allekirjoitettu.
- 60 Hyytiä 1987, 145.
- 61 *Dziennik Ustaw* (Säädöskokoelma) 1921 49/300; Borzęcki 2008, 218, 221.
- 62 SSU 14.04.1921, palsta 37–39.

63 Hyytiä 1987, 55–56.

64 *Robotnik* 19.8.1920, 1, Socjalizm a bolszewizm (Sosialismi ja bolševismi).

65 VPK 30.11.1920, 1492.

66 Soikkanen 1975, 345.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Työväen Arkisto (TA), Helsinki

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 152

CA Pöytäkirjat: eduskuntaryhmä, työvaliokunta, toimikunta, valitsijamiesryhmä

Lehdet

Robotnik

Suomen Sosialidemokraatti

Painetut lähteet

Dziennik Ustaw (Säädöskokoelma) 1921.

Sejm Ustawodawczy (Lainsäätävä sejm). Stenogramy (Pöytäkirjat) 1919–1921.

Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat I, Helsinki 1920.

Valtiopäivät 1920. Pöytäkirjat I, Helsinki 1921.

Valtiopäivät 1920. Pöytäkirjat II, Helsinki 1921.

Tutkimuskirjallisuus

Ahti, Martti (1987): *Salaliiton ääriiviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919*, Weilin+Göös, Espoo.

Ajnenkiel, Andrzej (1989): *Historia Sejmu Polskiego. Tom II. Część II: II Rzeczpospolita*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Alapuro, Risto (2018): *State and Revolution in Finland*, Brill, Leiden.

Borzęcki, Jerzy (2008): *The Soviet-Polish peace of 1921 and the creation of inter-war Europe*, Yale University Press, New Haven.

Cortright, David (2008): *Peace: A History of Movements and Ideas*. Cambridge University Press, Cambridge.

Garlicki, Andrzej (1981): *Józef Piłsudski*, Internetowy Polski Słownik Biograficzny. <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-pilsudski-1867-1935-naczelnik-panstwa-naczelnny-wodz>.

- Holzer, Jerzy (1962): *Polska Partia Socjalistyczna w latach 1917-1919*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Hyytiä, Osmo (1987): *Puolueettomuuden ja rauhan linja: SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopoliittikkaan ja turvallisuuskysymyksiin: toukokuu 1918–toukokuu 1922*, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Jääskeläinen, Mauno (1961): *Itä-Karjalan kysymys: kansallisen laajennusohjelman synty ja sen toteuttamisyrietykset Suomen ulkopoliitikassa vuosina 1918–1920*. WSOY, Helsinki.
- Kaczmarek, Ryszard (2014): *Historia Polski 1914–1989*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kannisto, Niko (2016): *Vaaleanpunainen tasavalta?: SDP, itsenäisyys ja kansallisen yhtenäisyyden kysymys vuosina 1918–1924*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.
- Kettunen, Pauli (1986): *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus: tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930*, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Kudrzycki, Zbigniew (2012): *Stosunki polsko-rosyjskie na forum Sejmu Ustawodawczego 1919–1922*, Wydawnictwo MADO, Toruń.
- Kähönen, Aappo (2021): *Suomi Moskovasta nähtynä. Suurvaltopoliittikan, sisällissodan ja vallankumouksen leikkauspisteessä 1920–1930*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lehti, Marko (1999): *A Baltic League as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region and Small State Sovereignty in the Aftermath of the First World War*, Lang, Frankfurt am Main.
- Leinwand, Artur (1964): *Polska Partia Socjalistyczna wobec wojny Polsko-Radzieckiej 1919–1920*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Lähteenmäki, Maria (2014): *Väinö Voionmaa. Puolue ja geopoliitikko*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Materski, Wojciech (2017): *Przewrót listopadowy 1917 r. w Rosji a hasło bolszewików prawa narodów do samostanowienia*, *Dzieje Najnowsze*, 4, 7–28.
- Polvinen, Tuomo (2020): *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920*, Docendo, Jyväskylä.
- Roselius, Aapo, Oula Silvennoinen (2019): *Villi itä. Suomen heimosodat ja Itä-Euroopan murros 1918–1921*, Tammi, Helsinki.
- Soikkanen, Hannu (1975): *Kohti kansanvaltaa 1: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. 1, 1899–1937*. Suomen sosiaalidemokraattinen puolue, Helsinki.
- Tikka, Marko (2018): *Valkoisen hämärän maa? Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918–1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Marta Laskowska

Tomicki, Jan (1983): *Polska Partia Socjalistyczna 1892–1948*, Książka i Wiedza, Warszawa.

Vares, Mari & Vares, Vesa (2019): *Valmis valtioksi. Suomi ja eurooppalainen itenäistymisaalto*, Docendo, Jyväskylä.